

การศึกษาเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสาระประวัติศาสตร์ เจตคติที่มี
ต่อสาระประวัติศาสตร์และทักษะทางสังคม ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5
ที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบพุทธะกับการจัดการเรียนรู้แบบปกติ

A COMPARISON OF PRATOMSUKSA 5 STUDENTS' ACHIEVEMENT
ATTITUDE OF THE HISTORY STRANDS AND SOCIAL SKILLS BASED
ON BUDDHISM INSTRUCTION MODEL AND TRADITIONAL METHOD

ผู้วิจัย

ศัญญาพร เลิ่งขุนทด¹

Sanyaporn Serngkhunthod

sanyaporn80@gmail.com

กรรมการควบคุม

อ.ดร.กิตติชัย สุธาสิโนบล²

อ.ดร.วรินทร์ โพนน้อย³

Advisor Committee

Dr.Kittichai Suthasinobon

Dr. Warintorn Phon-noi

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีจุดมุ่งหมายเพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสาระประวัติศาสตร์ เจตคติต่อการเรียนสาระประวัติศาสตร์และทักษะทางสังคม ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบพุทธะกับการจัดการเรียนรู้แบบปกติ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2556 โรงเรียนพิพัฒนา เขตพระโขนง กรุงเทพมหานคร จำนวน 2 ห้องเรียน รวม 60 คนได้มาโดยวิธีการสุ่มอย่างง่าย (Simple Random Sampling) โดยใช้ห้องเรียนเป็นหน่วยในการสุ่มจากนั้นจับสลากเพื่อแบ่งเป็นกลุ่มทดลอง 30 คน และกลุ่มควบคุม 30 คน ดำเนินการ

วิจัยโดยใช้แผนการวิจัยแบบ Randomized Control Group Pretest – Posttest Design กลุ่มทดลองใช้การจัดการเรียนการสอนแบบพุทธะและกลุ่มควบคุมใช้การสอนแบบปกติ ใช้เวลาในการทดลองกลุ่มละ 15 คาบ คาบละ 50 นาที เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยได้แก่ แผนการจัดการเรียนรู้แบบพุทธะ แผนการจัดการเรียนรู้แบบปกติ แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนประวัติศาสตร์ที่มีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.91 แบบวัดเจตคติต่อการเรียนประวัติศาสตร์ที่มีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.85 และแบบวัดทักษะทางสังคมที่มีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.93 วิเคราะห์ข้อมูล โดยใช้สถิติ t – test for Independent sample และ t –test for Dependent sample

¹ นิสิตระดับมหาบัณฑิต สาขาวิทยาการทางการศึกษาและการจัดการเรียนรู้ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

² อาจารย์ประจำสาขาการประถมศึกษา ภาควิชาการประถมศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

³ อาจารย์ประจำสาขาการประถมศึกษา ภาควิชาการประถมศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ผลการวิจัยพบว่า

1. นักเรียนที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบพุทธะมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงกว่านักเรียนที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบปกติอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01
2. นักเรียนที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบพุทธะมีเจตคติต่อการเรียนสาระประวัติศาสตร์สูงกว่านักเรียนที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบปกติอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01
3. นักเรียนที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบพุทธะมีทักษะทางสังคมสูงกว่านักเรียนที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบปกติอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01
4. นักเรียนที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบพุทธะมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เจตคติต่อการเรียนสาระประวัติศาสตร์และทักษะทางสังคมหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01
5. นักเรียนที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบปกติมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เจตคติต่อการเรียนสาระประวัติศาสตร์และทักษะทางสังคมหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

คำสำคัญ : การจัดการเรียนรู้แบบพุทธะ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เจตคติต่อสาระประวัติศาสตร์ และทักษะทางสังคม

ABSTRACT

The purpose of this research were to compare Pratomsuksa V Students' Achievement Attitude of the History strands and Social Skills Based on Buddhism Instruction Model and Traditional Method.

The sample used in this research were 60. Pratomsuksa V at Pipattana School. In the second semester of 2013 academic year, they were divided

into 2 group; the experimental group and the control group with 30 students each. The experimental group taught by Buddhism Instruction Model, whereas the control group taught by Traditional Method. It took 15 teaching periods, periods per 50 minutes, for each group. The research design was randomized Control group, Pretest-Posttest Design.

The instruments used in this study were lesson plan for the Buddhism Instruction Model. Lesson plan for Traditional Method, Achievement in History test with reliability of 0.91, Attitude of The History test with reliability of 0.85 and Social Skills test with reliability of 0.93. The data were analyzed by t-test for dependent sample and t-test for independent sample.

The result of this study indicated that:

1. The students' achievement of The History strands of the experimental group was higher than control group with the significant differences at the .01 level
2. The students' attitude of The History strands of the experimental group was higher than control group with the significant differences at the .01 level.
3. The students' social skills of the experimental group was higher than control group with the significant differences at the .01 level.
4. For the students taught by the Buddhism Instruction Model, achievement attitude of The History strands and social skills higher than the previous studied were significantly difference at the .01 lel.

5. For the students taught by the Traditional Method, achievement attitude of The History strands and social skills higher than the previous studied were significantly difference at the .01 level.

Keyword : Buddhism Instruction Model, Achievement, Attitude of the History Strands, Social Skill

บทนำ

สังคมในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว สืบเนื่องมาจากความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ส่งผลต่อสภาพความเป็นอยู่และการดำเนินชีวิตของคนเป็นอย่างมาก ซึ่งการพัฒนาที่ยั่งยืนนั้น การเตรียมคนให้พร้อมท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ มีความสำคัญเนื่องจากความเจริญก้าวหน้าของประเทศชาตินั้นขึ้นอยู่กับคุณภาพของคนในชาติเป็นสำคัญ ผลที่เกิดขึ้นของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ.2545-2549) ได้สรุปคุณภาพของคนไทยช่วงที่ผ่านมาพบว่ายังไม่ดีเท่าที่ควร เนื่องจากระบบการศึกษาและกระบวนการเรียนรู้ยังปรับไม่ทันการเปลี่ยนแปลงของสังคมคุณภาพไม่ได้มาตรฐาน ไม่ได้สร้างคนคิดเป็นทำเป็น และมีคุณธรรมจริยธรรม ส่งผลต่อการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันกับต่างประเทศ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2543:10) ซึ่งนโยบายของกระทรวงศึกษาธิการในการพัฒนาเยาวชนของชาติเข้าสู่โลกยุคศตวรรษที่ 21 ได้มุ่งส่งเสริมให้ผู้เรียนมีคุณธรรมรักความเป็นไทย มีทักษะการคิดวิเคราะห์ คิดสร้างสรรค์ มีทักษะด้านเทคโนโลยี สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่น และสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่น ในสังคมโลกได้อย่างสันติ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551:1)

ปัญหาที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือนักเรียนมีพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม ขาดความกระตือรือร้นในการเรียน ระดับสติปัญญาอยู่ในเกณฑ์ต่ำและไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควรเนื่องจากนักเรียนไม่สามารถบูรณาการและประยุกต์ใช้ความรู้ในการดำเนินชีวิตอย่างมีเหตุผล

ไม่สามารถควบคุมพฤติกรรมที่ตนเองปฏิบัติกับสิ่งแวดล้อมรอบข้างขาดความสามารถในการควบคุมจิตใจให้จดจ่อ กระตือรือร้นกับสิ่งที่ควรสนใจ และขาดความสามารถทางสติปัญญาในการเรียนรู้ การคิดและการปฏิบัติ (กิตติชัย สุทธิโนบล, 2555:2) อย่างไรก็ตามการศึกษาปัญหาการจัดการเรียนการสอน จากรายงานการวิจัยและเอกสารทางวิชาการต่างๆ พบว่า ครูให้ความสนใจและความสำคัญแก่ผู้เรียนน้อยมาก ไม่สนใจความรู้เดิมและความต้องการของผู้เรียน เพียงแต่เตรียมเนื้อหาที่จะสอน นักเรียนแต่ละคนได้รับการปฏิบัติอย่างเดียวกัน โดยไม่คำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล จึงทำให้การเรียนการสอนไม่บรรลุจุดประสงค์ของหลักสูตร ไม่ส่งเสริมศักยภาพในการเรียนรู้ และขาดความสามารถในการสร้างความรู้ รวมทั้งการจัดการกิจกรรมไม่เหมาะสมกับผู้เรียนเนื่องจากผู้เรียนแต่ละคนจะมีรูปแบบการเรียนรู้ของตนเองแต่ครูไม่เข้าใจรูปแบบการเรียนรู้และความแตกต่างระหว่างบุคคลจึงทำให้การเรียนการสอนไม่ตอบสนองต่อกระบวนการพัฒนาผู้เรียน เพราะผู้สอนส่วนใหญ่จะใช้รูปแบบและวิธีการเรียนการสอนที่เน้นผู้สอนเป็นศูนย์กลาง (วิชัย วงศ์ใหญ่, 2542:2)

ดังนั้น การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ จึงต้องเป็นการศึกษาที่ไม่ใช่การศึกษาเพื่อนำพาคนไทยไปสู่ความสามารถในการประกอบอาชีพเพียงเท่านั้น แต่การจัดการศึกษาที่แท้จริงต้องเป็นการจัดการศึกษาเพื่อนำพาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งด้านความประพฤติ จิตใจ และปัญญา นี่คือนโยบายของการศึกษาตามแบบพุทธะ (กิตติชัย สุทธิโนบล, 2555:1-3) ซึ่งการจัดการเรียนการสอนแบบพุทธะเป็นการจัดการเรียนการสอนที่เน้นเรื่องของแนวทางการดำเนินชีวิต ที่เป็นทางสายกลางโดยเชื่อมโยงหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ในการดำเนินชีวิต มุ่งเน้นให้ผู้เรียนมีความเข้าใจธรรมชาติของโลก และชีวิตที่แท้จริง ทำให้สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้องเหมาะสม เป็นผู้ที่กิน อยู่ ดู ฟัง เป็น ส่งผลให้ผู้ศึกษาและปฏิบัติมีความสุขพร้อมๆ กับช่วยให้คนรอบข้าง และสังคมมีความสุข การจัดการเรียนการสอน

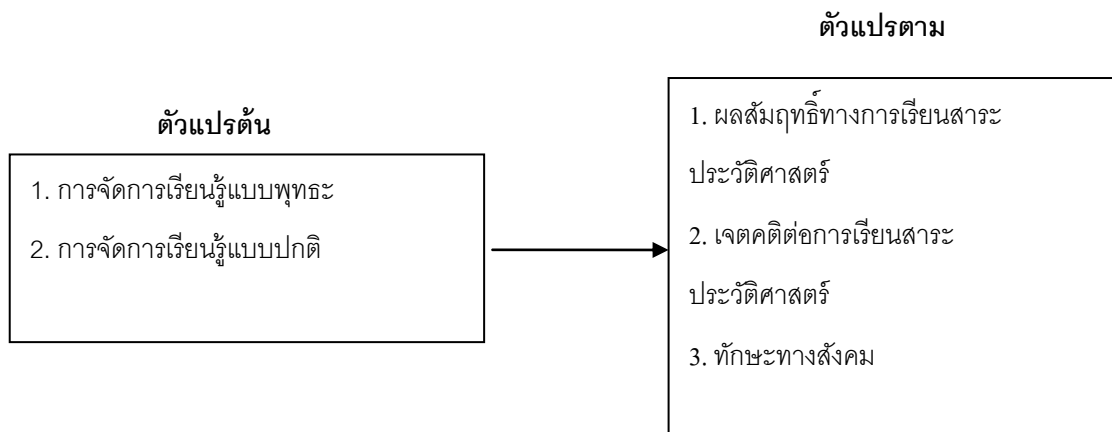
ตามแบบพุทธะ เป็นลักษณะการจัดการเรียนการสอนที่เชื่อมโยงกับหลักพุทธธรรม โดยผู้สอนจัดสภาพแวดล้อมและบรรยากาศ ที่เป็นกัลยาณมิตร เพื่อส่งเสริมให้นักเรียนมุ่งศึกษาแก้ปัญหา หรือแสวงหาความรู้อย่างเป็นองค์รวม เพื่อพัฒนานักเรียนอย่างรอบด้าน โดยนำหลักธรรมสำคัญของพุทธศาสนา ซึ่งถือได้ว่าเป็นทฤษฎีทางการศึกษามาสร้างเป็นรูปแบบการสอนแบบพุทธะประกอบด้วย ปรโตโฆสะ โยนิโสมนสิการ ไตรสิกขา อริยสัจ 4 อิทธิบาท 4 พรหมวิหาร 4 และหลักภavana 4 (กิตติชัย สุภาสิโนบล.2555:37,39)

การจัดการเรียนรู้แบบพุทธะ จึงเป็นรูปแบบการจัดการเรียนรู้อีกรูปแบบหนึ่ง ที่สามารถช่วยให้คนในสังคม

โดยเฉพาะอย่างยิ่งเด็กและเยาวชนให้สามารถพัฒนาตนเองเป็นผู้มีความสมบูรณ์พร้อมทั้งกายและใจ สามารถเรียนรู้แก้ปัญหา ส่งผลไปสู่การพัฒนาด้านความรู้ เจตคติ ทักษะทางสังคม และเป็นการเสริมสร้างบรรยากาศการเรียนให้ผู้เรียนได้เรียนอย่างมีความสุข และนำความรู้ที่ได้จากการจัดกิจกรรมไปใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างเหมาะสม ด้วยเหตุผลแนวคิดดังกล่าว ทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนรู้ในกลุ่มสาระประวัติศาสตร์

กรอบแนวคิดในการวิจัย

กรอบแนวคิดในการวิจัยเรื่องการศึกษาเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสาระประวัติศาสตร์ เจตคติต่อการเรียนสาระประวัติศาสตร์และทักษะทางสังคม ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบพุทธะกับการจัดการเรียนรู้แบบปกตินำเสนอ ดังภาพประกอบต่อไปนี้

ภาพประกอบ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสาระประวัติศาสตร์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบพุทธะกับการจัดการเรียนรู้แบบปกติ
2. เพื่อเปรียบเทียบเจตคติต่อการเรียนสาระประวัติศาสตร์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบพุทธะกับการจัดการเรียนรู้แบบปกติ

3. เพื่อเปรียบเทียบทักษะทางสังคมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบพุทธะกับการจัดการเรียนรู้แบบปกติ

4. เพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสาระประวัติศาสตร์ เจตคติต่อการเรียนสาระประวัติศาสตร์ และทักษะทางสังคมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ก่อนและหลังได้รับการจัดการเรียนรู้แบบพุทธะ

5. เพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสาระประวัติศาสตร์ เจตคติต่อการเรียนสาระประวัติศาสตร์ และทักษะทางสังคมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ก่อน
6. และหลังได้รับการจัดการเรียนรู้แบบปกติ

สมมติฐานการวิจัย

1. นักเรียนที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบพุทธะมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสาระประวัติศาสตร์สูงกว่านักเรียนที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบปกติ
2. นักเรียนที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบพุทธะมีเจตคติต่อการเรียนสาระประวัติศาสตร์สูงกว่านักเรียนที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบปกติ
3. นักเรียนที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบพุทธะมีทักษะทางสังคมสูงกว่านักเรียนที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบปกติ
4. นักเรียนที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบพุทธะมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสาระประวัติศาสตร์ เจตคติต่อการเรียนสาระประวัติศาสตร์ และทักษะทางสังคมหลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลอง
5. นักเรียนที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบปกติมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสาระประวัติศาสตร์ เจตคติต่อการเรียนสาระประวัติศาสตร์ และทักษะทางสังคมหลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลอง

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ประชากรที่ใช้ในการศึกษา เป็นนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2556 โรงเรียนพัฒนา เขตพระโขนง กรุงเทพมหานคร จัดห้องเรียนแบบคละความสามารถ จำนวน 3 ห้องเรียน นักเรียนทั้งหมด 90 คน กลุ่มตัวอย่างได้มาจากการสุ่มอย่างง่าย (Simple Random Sampling) จำนวน 2 ห้องเรียนรวม 60 คน โดยใช้ห้องเรียนเป็นหน่วยในการสุ่ม จากนั้นจับสลากเพื่อแบ่งเป็นกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม
2. ตัวแปรที่ศึกษา
  - ตัวแปรอิสระ ได้แก่ การจัดการเรียนรู้แบบพุทธะ และการจัดการเรียนรู้แบบปกติ

- ตัวแปรตาม ได้แก่ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เจตคติต่อสาระประวัติศาสตร์ และทักษะทางสังคม

3. การวิจัยในครั้งนี้มีเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย จำนวน 5 ชนิดโดยผู้วิจัยสร้างขึ้นเองได้แก่ แผนการจัดการเรียนรู้แบบพุทธะ แผนการจัดการเรียนรู้แบบปกติ แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสาระประวัติศาสตร์ แบบวัดเจตคติต่อการเรียนสาระประวัติศาสตร์ แบบวัดทักษะทางสังคม
4. การเก็บรวบรวมข้อมูล การวิจัยครั้งนี้ ทำการทดลองในภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2556 โดยใช้เวลาในการทดลองกลุ่มละ 15 คาบ คาบละ 50 นาที และมีการทดสอบก่อนเรียนและหลังเรียนกลุ่มละ 2 คาบ
5. การวิเคราะห์ข้อมูล โดยใช้สถิติสถิติ t – test for Independent sample และ t –test for Dependent sample

สรุปผลการวิจัย

1. นักเรียนที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบพุทธะมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสาระประวัติศาสตร์สูงกว่านักเรียนที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบปกติ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01
2. นักเรียนที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบพุทธะมีเจตคติต่อการเรียนสาระประวัติศาสตร์สูงกว่านักเรียนที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบปกติ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01
3. นักเรียนที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบพุทธะมีทักษะทางสังคมสูงกว่านักเรียนที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบปกติอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01
4. นักเรียนที่เรียนสาระประวัติศาสตร์โดยการจัดการเรียนรู้แบบพุทธะมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เจตคติต่อการเรียนและทักษะทางสังคมหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01
5. นักเรียนที่เรียนสาระประวัติศาสตร์โดยการจัดการเรียนรู้แบบปกติมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เจตคติต่อการเรียนและทักษะทางสังคมหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

อภิปรายผล

1. การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสาระประวัติศาสตร์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบพุทธรูปกับการจัดการเรียนรู้แบบปกติ พบว่านักเรียนที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบพุทธรูปมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงกว่านักเรียนที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบปกติอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 เป็นไปตามสมมติฐานข้อที่ 1 ทั้งนี้เนื่องจากการจัดการเรียนรู้แบบพุทธรูปเป็นการจัดการเรียนการสอนโดยการเชื่อมโยงหลักพุทธรูป ส่งเสริมให้นักเรียนแก้ปัญหาและแสวงหาความรู้ เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางจัดสภาพแวดล้อมและบรรยากาศที่เป็นกัลยาณมิตร โดยมีขั้นตอนการจัดการเรียนการสอน 5 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นที่ 1 ขั้นสร้างศรัทธา (Confidence) เป็นขั้นที่เตรียมนักเรียนเพื่อให้เกิดความเชื่อและความรู้สึกซาบซึ้ง ต่อครูผู้สอนและต่อสาระการเรียนรู้ เป็นขั้นนำเข้าสู่บทเรียนด้วยการใช้สื่อการสอน สร้างศรัทธาให้ผู้เรียน เช่น การนั่งสมาธิ การใช้เพลงบรรเลง เพื่อให้ผู้เรียนมีจิตใจที่สงบ รวมถึงการตั้งคำถามและการสนทนาเกี่ยวกับเรื่องที่เรียน ขั้นที่ 2 ขั้นปัญญา วุฒิธรรม (Virtues Conducive to growth) เป็นขั้นที่ครูและนักเรียนร่วมกันอภิปราย และกำหนดหลักการกฎเกณฑ์ในการเรียน ครูนำเสนอวัตถุประสงค์เนื้อหาที่เรียนด้วยการใช้แผนภาพความคิด เพื่อให้นักเรียนเห็นเป็นกระบวนการ รวมถึงการแบ่งกลุ่มนักเรียน ขั้นที่ 3 ขั้นพัฒนาปัญญา (Wisdom Development) เป็นขั้นที่ใช้กระบวนการคิดและกระบวนการกลุ่มไปด้วยกัน นักเรียนจะใช้ปัญญาในการต่อยอดความคิด ขั้นนี้นักเรียนจะได้ลงมือปฏิบัติกิจกรรมกลุ่ม เป็นการนำเสนอผลงานกลุ่ม แบบแผนภาพความคิด การทำแผ่นพับ การทำสมุดภาพขั้นที่ 4 ขั้นปรับปรุงและประยุกต์ใช้ (Improvement and Implementation) เป็นขั้นที่นักเรียนปรับปรุงแก้ไขผลงาน รวมถึงเสนอแนวทางการแก้ปัญหาโดยมีครูเป็นผู้ช่วยในการเรียน ขั้นที่ 5 ขั้นสรุปและประเมินผล (Conclusion and Evaluation) เป็นขั้นที่ครูและนักเรียนร่วมกันสรุปบทเรียนและผลงานที่แต่ละกลุ่มนำเสนอทำแบบฝึกหัด แบบทดสอบ เพื่อประเมินความรู้ในแต่ละชั่วโมงที่เรียน ซึ่งจากผลการวิจัยจะเห็นได้ว่า การจัดการเรียนการสอนแบบพุทธรูปนี้ เป็นการจัดการเรียนการสอนที่

มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้เกิดปัญญา ได้ทำกิจกรรมกลุ่ม และได้ลงมือแก้ปัญหาด้วยตัวเอง โดยเชื่อมโยงหลักพุทธรูปมาประยุกต์ใช้ในขั้นตอนของการเรียนการสอน

2. นักเรียนที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบพุทธรูป มีเจตคติต่อการเรียนสาระประวัติศาสตร์สูงกว่านักเรียนที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบปกติ

ผลการทดลองพบว่า นักเรียนที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบพุทธรูป มีเจตคติต่อการเรียนสาระประวัติศาสตร์สูงกว่านักเรียนที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบปกติอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 เป็นไปตามสมมติฐานข้อที่ 2 ทั้งนี้เนื่องจากการจัดการเรียนรู้แบบพุทธรูป เป็นการจัดการเรียนการสอนที่เชื่อมโยงหลักปรัตติยะ คือการจัดสภาพแวดล้อมที่เป็นกัลยาณมิตรกับนักเรียน และขั้นตอนของการจัดการเรียนการสอนแบบพุทธรูป โดยเฉพาะขั้นตอนที่ 1 ที่เป็นขั้นของการสร้างศรัทธาให้เกิดขึ้นในตัวผู้เรียน จึงทำให้นักเรียนรู้สึกซาบซึ้งในกระบวนการจัดการเรียนรู้เป็นอันดับแรก และเกิดเจตคติที่ดีต่อการเรียนสาระประวัติศาสตร์ เพราะการจัดการเรียนรู้ของครูเป็นสิ่งที่มีความสำคัญมากที่สุดที่จะสร้างเจตคติที่ดีหรือไม่ดีให้นักเรียน หากนักเรียนเรียนรู้อย่าง สนุกสนาน เพลิดเพลิน และเกิดความเข้าใจในบทเรียน เกิดความรู้สึกที่ดีต่อวิชาที่เรียนและเห็นคุณค่าของการเรียน ก็จะส่งผลให้นักเรียนมีเจตคติที่ดีต่อการเรียนในสาระต่างๆ สอดคล้องกับงานวิจัยของโชติรัศมี จันทน์สุคนธ์ (2550:81) ได้เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์และเจตคติต่อการเรียนประวัติศาสตร์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โดยการสอนแบบบทบาทสมมติและการสอนแบบปกติผลการวิจัยพบว่านักเรียนที่เรียนประวัติศาสตร์ด้วยวิธีการสอนแบบแสดงบทบาทสมมติมีเจตคติสูงกว่านักเรียนที่เรียนประวัติศาสตร์ด้วยวิธีการสอนแบบปกติอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ซึ่งในการสอนแบบแสดงบทบาทสมมตินั้นเป็นหนึ่งในกิจกรรมการเรียนการสอนแบบพุทธรูป นักเรียนได้รับความสนุกสนานเพลิดเพลิน ช่วยให้ผู้เรียนมีความเข้าใจเนื้อหาในบทเรียนและเจตคติต่อการเรียนดีขึ้น

3. นักเรียนที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบพุทธรูป มีทักษะทางสังคมสูงกว่านักเรียนที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบปกติ

ผลการทดลองพบว่า นักเรียนที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบพุทธระ มีทักษะทางสังคมสูงกว่านักเรียนที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบปกติอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 เป็นไปตามสมมติฐานข้อที่ 3 ทั้งนี้เนื่องจากกระบวนการจัดการเรียนรู้แบบพุทธระ เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่นักเรียนได้ใช้กระบวนการคิดและลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง ผ่านกระบวนการการทำงานเป็นกลุ่ม โดยในขั้นตอนที่ 2 และขั้นตอนที่ 3 เป็นขั้นตอนของการมีส่วนร่วมในการทำงานเป็นกลุ่ม การมีส่วนร่วมในกระบวนการทำงานและการตัดสินใจร่วมกัน รวมทั้งเป็นการเปิดโอกาสให้นักเรียนได้แสดงความคิดเห็นและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน เกิดการร่วมมือช่วยเหลือซึ่งกันและกัน นักเรียนที่เรียนเก่งจะช่วยเหลือนักเรียนที่เรียนอ่อน นักเรียนที่เรียนไม่เก่งจะเกิดความมั่นใจในการทำงานมากขึ้น เพราะมีคนคอยช่วยเหลือ ในกระบวนการจัดการเรียนรู้แบบพุทธระจึงส่งเสริมให้นักเรียนพัฒนาตนเองให้เข้ากับเพื่อนในกลุ่มรู้จักการทำงานร่วมกับผู้อื่น สามารถติดต่อสื่อสารกับผู้อื่นได้ และการมีมนุษยสัมพันธ์กับผู้อื่นนักเรียนจะมีความสามารถที่ดีในการสร้างสัมพันธภาพกับผู้อื่น มีน้ำใจ เอื้ออาทรซึ่งกันและกัน สอดคล้องกับงานวิจัยของ วรณสวัสดิ์ อุทัยพันธุ์ (2540 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาผลของกิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์ที่มีต่อการพัฒนาทักษะทางสังคมของนักศึกษาชั้นปีที่ 1 คณะบริหารธุรกิจบัณฑิต โดยกลุ่มตัวอย่างได้เข้าร่วมโปรแกรมกิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์ ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มตัวอย่างมีการพัฒนาทักษะทางสังคมภายหลังจากการเข้าร่วมโปรแกรมกิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และอารี วัชรเวียงชัย (2551:83) ได้ศึกษาการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม และทักษะทางสังคมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ที่จัดการเรียนรู้แบบชิปปา กับกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์พบว่าทักษะทางสังคมหลังการเรียนรู้ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ที่จัดการเรียนรู้แบบกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์สูงกว่ากลุ่มที่จัดการเรียนรู้แบบชิปปาอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ซึ่งกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์เป็นการฝึกให้ผู้เรียนทำงานร่วมกับผู้อื่น มีทัศนคติที่ดีในการทำงาน มีปฏิสัมพันธ์

ร่วมกับสมาชิกในกลุ่มซึ่งในการจัดการเรียนการสอนแบบพุทธระในขั้นตอนที่ 2 และ 3 เป็นกระบวนการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม ทำให้ผู้เรียนมีความกระตือรือร้นในการทำงาน นักเรียนได้ทำงานกลุ่มร่วมกันอย่างสม่ำเสมอ ดังนั้นจึงมีการพัฒนาทักษะทางสังคมได้ดีขึ้น

4. นักเรียนที่เรียนสาระประวัติศาสตร์โดยการจัดการเรียนรู้แบบพุทธระมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เจตคติต่อการเรียนและทักษะทางสังคมหลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลอง

ผลการทดลองพบว่า นักเรียนที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบพุทธระมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 เป็นไปตามสมมติฐานข้อที่ 4 ทั้งนี้เนื่องจาก การจัดการเรียนรู้แบบพุทธระ เป็นการจัดการเรียนการสอนที่เชื่อมโยงกับหลักพุทธธรรม โดยผู้สอนจัดสภาพแวดล้อมและบรรยากาศที่เป็นกัลยาณมิตร เอื้อต่อการเรียนรู้ ส่งเสริมให้นักเรียนได้รู้จักการคิด แก้ไขปัญหา และแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง ผู้เรียนได้ทำกิจกรรมกลุ่ม และกิจกรรมเป็นรายบุคคล เปิดโอกาสให้นักเรียนสามารถแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน ทำให้ผู้เรียนสนใจและเอาใจใส่ต่อบทเรียนมากขึ้นซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ กิตติชัย สุภาสิโนบล (2553:263-273) ได้ศึกษาและพัฒนาการจัดรูปแบบการจัดการเรียนการสอนวิทยาศาสตร์ตามแนวพุทธ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ซึ่งในด้านของผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน (ปัญญาภาวนา) พบว่านักเรียนมีคะแนนหลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

นักเรียนที่เรียนสาระประวัติศาสตร์โดยการจัดการเรียนรู้แบบพุทธระ มีเจตคติต่อการเรียนสาระประวัติศาสตร์หลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลอง

ผลการทดลองพบว่า นักเรียนที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบพุทธระ มีเจตคติต่อการเรียนสาระประวัติศาสตร์หลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 เป็นไปตามสมมติฐานข้อที่ 4 ทั้งนี้เนื่องจาก การจัดการเรียนรู้แบบพุทธระเป็นการสอนที่ผู้สอนมีความเป็นกัลยาณมิตรใกล้ชิดกับผู้เรียน มีการจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการศึกษา ขั้นตอนการศึกษาแบบ

พุทธะโดยเฉพาะขั้นที่ 1 คือขั้นสร้างศรัทธาเป็นขั้นที่เตรียมนักเรียนเพื่อให้เกิดความเชื่อและความรู้สึกซาบซึ้ง เห็นคุณค่าและความสำคัญของวิชาที่เรียน ทำให้เกิดเจตคติที่ดีกับผู้เรียน ครูผู้สอนจึงได้จัดกิจกรรมในลักษณะต่างๆ การเปิดเพลง การซักถาม อภิปรายบทเรียน การเล่นเกม เพื่อให้ผู้เรียนมีความเพลิดเพลิน และพร้อมที่จะเรียนรู้ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของพระมหาธีรพันธ์ เชื้อรัมย์ (ถาวร) (2549:105 - 106) ที่ได้ศึกษาการพัฒนาแผนการจัดการเรียนรู้โดยใช้วิธีการสอนตามแนวพุทธ ผลการวัดด้านเจตคติของนักเรียนต่อวิชาพระพุทธศาสนา เรื่องพระสงฆ์หลังได้รับการจัดการเรียนรู้โดยใช้วิธีสอนตามแนวพุทธสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ในการจัดการเรียนการสอนแบบพุทธะ ส่งผลให้นักเรียนเกิดเจตคติที่ดีต่อสาระประวัติศาสตร์ ผู้เรียนมีความเข้าใจในเนื้อหาที่เรียน ส่งผลให้เจตคติหลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลอง

นักเรียนที่เรียนสาระประวัติศาสตร์โดยการจัดการเรียนรู้แบบพุทธะมีทักษะทางสังคมหลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลอง

ผลการทดลองพบว่า นักเรียนที่เรียนสาระประวัติศาสตร์โดยการจัดการเรียนรู้แบบพุทธะมีทักษะทางสังคมหลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 เป็นไปตามสมมติฐานข้อที่ 4 ทั้งนี้เนื่องจากการจัดการเรียนการสอนแบบพุทธะเป็นการสอนที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนลงมือปฏิบัติและแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง มีการทำงานแบบกระบวนการกลุ่ม แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันภายในกลุ่ม เกิดการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีการแก้ปัญหาาร่วมกัน รับผิดชอบในหน้าที่ที่ตนได้รับมอบหมาย ในขั้นตอนการสอนแบบพุทธะได้เน้นให้ผู้เรียนทำงานร่วมกัน สมาชิกภายในกลุ่มมีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกันโดยเฉพาะในขั้นตอนที่ 2 และ 3 ซึ่งเป็นกระบวนการทำงานกลุ่ม ทำให้ผู้เรียนมีทักษะทางสังคมที่ดีขึ้นสอดคล้องกับงานวิจัยของพระปยุตฺถ์ มงคลพิพัฒน์พร (2553:76) ที่ศึกษาผลการใช้กระบวนการสืบสอบตามแนวพุทธศาสตร์เพื่อพัฒนาพฤติกรรมทางสังคมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ผลการวิจัยพบว่าค่าเฉลี่ยพฤติกรรมทางสังคมโดยรวมของ

นักเรียนหลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .01

5. นักเรียนที่เรียนสาระประวัติศาสตร์โดยการจัดการเรียนรู้แบบปกติมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เจตคติต่อการเรียนและทักษะทางสังคมหลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลอง

ผลการทดลองพบว่า นักเรียนที่เรียนสาระประวัติศาสตร์โดยการจัดการเรียนรู้แบบปกติมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 เป็นไปตามสมมติฐานข้อที่ 5 ทั้งนี้เนื่องจากการจัดการเรียนการสอนแบบปกติชื่อแตกต่างจากการจัดการเรียนการสอนแบบพุทธะ คือ กิจกรรมการเรียนด้วยการสอนแบบปกติไม่มีข้อบังคับหรือกฎเกณฑ์ใดๆ ในระหว่างเรียน นักเรียนปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ ตามวัตถุประสงค์ที่ครูแนะนำก่อนการเรียนการสอน ในการสอนนักเรียนและครูอภิปรายเนื้อหาาร่วมกันและนักเรียนแยกทำกิจกรรมกลุ่มบ้าง รายบุคคลบ้าง ตามคำสั่งครูบ้าง นักเรียนและครูอภิปรายเพื่อสรุปบทเรียนก่อนการประเมินผล กล่าวชมเชยนักเรียนที่ทำคะแนนสูง ดังนั้นนักเรียนจึงมีแรงจูงใจในการเรียน ส่วนนักเรียนที่ไม่ผ่านการประเมินครูจะทำการซ่อมเสริมเป็นรายบุคคลตามจุดบกพร่องและจากแบบฝึกหัดหรือใบงานที่ครูเตรียมไว้จากง่ายยาก ก่อนการฝึกปฏิบัติครูจะทบทวน และสรุปเนื้อหา ก่อนให้นักเรียนฝึกทำตาม จนเกิดความชำนาญ

นักเรียนที่เรียนสาระประวัติศาสตร์โดยการจัดการเรียนรู้แบบปกติมีเจตคติต่อการเรียนสาระประวัติศาสตร์หลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลอง

ผลการทดลองพบว่า นักเรียนที่เรียนสาระประวัติศาสตร์โดยการจัดการเรียนการสอนแบบปกติมีเจตคติต่อการเรียนสาระประวัติศาสตร์หลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 เป็นไปตามสมมติฐานข้อที่ 5 ทั้งนี้เนื่องจากการบรรยายภาคการจัดการเรียนการสอนแบบปกติจะไม่มีการกฎเกณฑ์หรือข้อบังคับที่แน่นอน นักเรียนในบางกิจกรรมนักเรียนต้องเข้าห้องสมุดค้นคว้าด้วยตนเอง ครูเปิดโอกาสให้นักเรียนแสดงความคิดเห็น ทำให้บรรยากาศในการเรียนไม่เคร่งเครียดทำให้ผู้เรียนมีเจตคติที่ดีต่อการเรียนมากยิ่งขึ้น

นักเรียนที่เรียนสาระประวัติศาสตร์โดยการจัดการเรียนรู้แบบปกติมีทักษะทางสังคมหลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลอง

ผลการทดลองพบว่า นักเรียนที่เรียนสาระประวัติศาสตร์โดยการจัดการเรียนรู้แบบปกติมีทักษะทางสังคมหลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 เป็นไปตามสมมติฐานข้อที่ 5 ทั้งนี้เนื่องจากการจัดการเรียนรู้แบบปกติ ครูผู้สอนได้กำหนดจุดมุ่งหมายการเรียนรู้ ในการจัดการเรียนการสอน มีการจัดกิจกรรมกลุ่มเพื่อฝึกให้นักเรียนรู้จักการทำงานร่วมกับผู้อื่น การมีส่วนร่วมในการคิดและตัดสินใจร่วมกัน ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีความรับผิดชอบ สามารถเสียสละเพื่อประโยชน์ส่วนรวมในฐานะที่ตนเป็นสมาชิกคนหนึ่งของสังคม ทั้งยังสามารถร่วมมือกันทำงาน ทำให้เกิดการพัฒนาในสังคม สังคมมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะทั่วไป

1. การจัดการเรียนรู้แบบพุทธะ ครูต้องศึกษาวิธีการจัดการเรียนรู้แต่ละขั้นให้เข้าใจทั้ง 5 ขั้น เพื่อให้การจัดการเรียนการสอนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ
2. การจัดการเรียนรู้แบบพุทธะ ครูจะต้องเป็นกัลยาณมิตรที่ดี จัดบรรยากาศในห้องเรียนที่เอื้อต่อการเรียนรู้ เตรียมสื่อและอุปกรณ์ให้พร้อมโดยเฉพาะในชั้นตอนที่ 1 ชั้นสร้างศรัทธาเป็นขั้นที่ผู้เรียนเกิดความรู้สึกรับรู้ซึ่งในสาระที่เรียนจัดกิจกรรมที่หลากหลายเพื่อให้ นักเรียนมีความสุข และมีประสิทธิภาพในการเรียน
3. การจัดการเรียนรู้แบบพุทธะ ผู้สอนควรกระตุ้นและคอยเป็นผู้ชี้แนะ เปิดโอกาสให้นักเรียนแสดง

ความคิดเห็น ผู้เรียนได้เกิดการเรียนรู้ และกระตือรือร้น มั่นใจในตนเองและกล้าที่จะเรียนรู้

4. ในการปฏิบัติกิจกรรม ครูควรอธิบายให้นักเรียนเข้าใจถึง วิธีการอย่างชัดเจน ตรวจสอบความเข้าใจเพื่อให้นักเรียนเข้าใจและสามารถปฏิบัติกิจกรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

5. ครูผู้สอนควรมีการเสริมแรงทางบวกเพื่อเป็นกำลังใจแก่นักเรียน ทำให้นักเรียนเกิดความพึงพอใจ และปฏิบัติกิจกรรมอย่างมีความสุข

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาวิจัยที่เกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้แบบพุทธะ ในกลุ่มสาระการเรียนรู้ต่างๆ เพื่อเพิ่มความหลากหลายมากขึ้น
2. ควรมีการจัดการเรียนรู้แบบพุทธะกับการจัดการเรียนรู้ในรูปแบบอื่นๆ
3. ควรมีการจัดการเรียนรู้แบบพุทธะโดยการนำไปจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้นอกห้องเรียน เช่น การออกค่าย การไปทัศนศึกษาในแหล่งเรียนรู้ประวัติศาสตร์
4. ควรศึกษาผลของการจัดการเรียนรู้แบบพุทธะกับตัวแปรด้านอื่นๆ เช่น การคิดอย่างมีวิจารณญาณ ความคิดสร้างสรรค์ คุณลักษณะอันพึงประสงค์ เป็นต้น

บรรณานุกรม

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2545). **พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุ
- (2551ข). **ตัวชี้วัดและสาระการเรียนรู้แกนกลาง กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมการเกษตรแห่งประเทศไทย.
- กิตติชัย สุชาติโนบล. (2555). **กระบวนารูปแบบการจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการตามแนวพุทธเพื่อสะท้อนแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในบริษัทแห่งสังคมไทยยุคปัจจุบัน**. กรุงเทพฯ: สาขาการประถมศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- (2555). **การจัดการเรียนการสอนตามแนวพุทธก้าวสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์**. กรุงเทพฯ: ธรรมรักษ์การพิมพ์.
- (2553). **การพัฒนาารูปแบบการจัดการเรียนการสอนวิทยาศาสตร์ ตามแนววิถีพุทธสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนอนุบาลนครนายก**. วิทยานิพนธ์ ศษ.ด. (หลักสูตรและการสอน). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- โชติวีร์จันท์สุนทร. (2550). **การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์และเจตคติต่อการเรียนประวัติศาสตร์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โดยการสอนแบบแสดงบทบาทสมมติและการสอนแบบปกติ**. กรุงเทพฯ : โรงเรียนสาธิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ปทุมวัน.
- พระปณณีย์ มงคลพิพัฒน์พร. (2553). **ผลการใช้กระบวนการสืบสอบตามแนวพุทธศาสตร์เพื่อพัฒนาพฤติกรรมจริยธรรมทางสังคมของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนวัดโนนทัยพายัพ จังหวัดเชียงใหม่**. วิทยานิพนธ์ กศ.ม. (การสอนสังคมศึกษา). เชียงใหม่: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- พระมหาธีรพันธ์ เชิญรัมย์. (2549). **การพัฒนาแผนการจัดการเรียนรู้โดยใช้วิธีสอนแบบพุทธวิธี เรื่องพระสงฆ์ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5**. วิทยานิพนธ์ กศ.ม. (หลักสูตรและการสอน). พิษณุโลก: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- วรรณสวัสดิ์ อุทัยพันธุ์. (2540). **ผลของกลุ่มสัมพันธ์ที่มีต่อการพัฒนาทักษะทางสังคมของ นักศึกษาชั้นปีที่ 1 คณะบริหารธุรกิจบัณฑิต**. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. (จิตวิทยาการศึกษาและการแนะแนว). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. ถ่ายเอกสาร.
- วิชัย วงศ์ใหญ่. (2542). **กระบวนทัศน์ใหม่ : การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาศักยภาพของบุคคล**. กรุงเทพฯ: เอสอาร์ ปรีนเตอร์.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2543). **กรอบวิสัยทัศน์และทิศทางแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9**. ถ่ายเอกสาร.
- อารีย์ วัชรเวียงชัย. (2551). **การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม และทักษะทางสังคมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ที่จัดการเรียนรู้แบบชิปากับแบบกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์**. วิทยานิพนธ์ ค.ม. (การจัดการเรียนรู้). พระนครศรีอยุธยา: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา